

Täydellinen tutkija? Turbulentin maailman ja kansainvälisen politiikan välisestä suhteesta

HISKI HAUKKALA

Nuorempana olin suuri Leonardo da Vincin ihailija. Vaikka hän ei säilyneiden tietojen mukaan ollutkaan lähimmäisenä ilmeisesti parhaimmasta päästä, oli hänen laaja-alaisuudessaan ja täydellisessä heittäytymisessään tiedon tielle jotakin äärimmäisen kiehtovaa (hyvä teos Leonardosta on esim. White 2000). Laajemminkin renessanssin ihmisihanne – ajatus yleisneroudesta, *uomo universalesta* – tuntui tenhoavalta: pyrkimys tietää – selittää ja ymmärtää – maailmaa laaja-alaisesti, mutta samalla humanistisesti, oli ja on jäljittelemisen arvoinen ideaali.

Myönnettävä on, että Leonardo häikäisi nuorukaisen siinä määrin, että aikakautensa varsin brutaali kansainvälispoliittinen todellisuus jäi minulta tuolloin katveeseen. Machiavelliin tutustuin siis vasta myöhemmin. Sen sijaan aloitin renessanssin ihanteiden vallassa omat yliopisto-opintoni Turussa 1990-luvun alussa ja ahmin silloisen täysin vapaan sivuaineoikeuden siivittämänä lähes kaikkea mahdollista. Tutkintotodistuksessani on merkinnät valtio-opin, kansainvälisen politiikan, EU-opintojen, kansainvälisen oikeuden, poliittisen historian, sosiologian ja taloustieteen opintoihin paneutumisesta.

Olin juuri aloittamassa uskontotieteen sivuaineopintoja, ennen kuin hiipivä ymmärrys siitä, että minusta ei voi tulla kaikkien alojen maisteria alkoi nousta pintaan. Elämä tai ainakaan opintotuki eivät riitä. Se, mikä onnistui renessanssin yleisneroilta, ei onnistu enää. Tiedon ja tieteenalojen määrä on räjähtänyt; maailmakin ehkä monimutkaistunut. Pitää laskea rimaa, mutta samalla kohottaa sitä: pintapuolisen, kaikkeen tutustumisen sijaan pitää katsoa maailmaa kapeammin, mutta samalla intensiivisemmin, syvemmin.

Aloin lähestyä ajatusta modernista tieteestä. Samalla tohtori Outolempä mukaillakseni lakasin olemasta huolissani yleisneroudesta ja opin rakastamaan kansainvälistä politiikkaa, joka on itsessään renessanssin ihanteiden mukainen monialainen ja -puolinen tieteenala.

Tästä omaelämäkerrallisesta vinjetistä voi ehkä uuttaa nykyisille opiskelijoille kaksi huoneentaulua:

1. Vältä kiintiöajattelua: opiskelu ei palaudu tuntimääriin ja opintopisteisiin. Älä myöskään kuvittele, että olet mestari suoritettuaasi kandin ja maisterin: Ne ovat vasta tiedoksi kutsutun tilkapuun ensimmäisiä puolia. Tieto ja ymmärrys ovat elämänmittainen matka eikä sen karttaa löydy opinto-oppaasta. Hyvän kompassin löydät sieltä kuitenkin.
2. Heittäydy siis opintoihisi ja juo ahnaasti opiskelijaelämän kaikista maljoista, myös sen sosiaalisesta puolesta. Muista myös nauttia, tässä ja nyt, vaikka asiat eivät aina niin helpoilta tuntuisikaan. Kasvu, etenkin nykypäivänä, voi tehdä myös kipeää ja tuntua raskaalta, mutta on varmasti myös sen arvoista.

TÄYDELLISESTÄ TUTKIJUUDESTA

En jatka omaelämäkerrallista osuutta tämän enempää. Juhlaluennon tulee näet katsoa eteen- eikä taaksepäin. Kerron kuitenkin vielä, että aika-ajoin renessanssin ihmisihanteen haamu palaa minua edelleen vainoamaan. Se näkyy tiettyinä uteliaisuutena, jopa rauhattomuutena: Olisiko tuon nurkan takana kenties vielä jotakin uutta opittavaa? Se on myös ajanut minua perinteisen akateemisen uraprofilin kannalta epäortodoksisiin, mutta äärimmäisen mielenkiintoisiin ja antoisiiin tehtäviin. Se on myös houkuttanut pohtimaan tutkijuutta näiden ihanteiden valossa.

Joitakin vuosia sitten päähänäni pälkähti englanninkielinen sanapari: *A complete scholar*. Se havahdutti minut pohtimaan minkälainen voisi olla 2000-luvun ”täydellinen tutkija”. Innostuinpa ajatuksesta sen verran, että hahmottelin tulitikkuaskin kanteen nelikentän, jonka mukaan täydellisen tutkijan tulisi ainakin olla:

1. teoreettisesti, tietoteoreettisesti ja metodologisesti ylivertainen sekä empiirisesti kunnianhimoinen tutkija;
2. pedagogisesti osaava ja innovatiivinen opettaja;
3. politiikkarelevanttia tietoa ja neuvoja tarjoava toimija; ja
4. väsymätön ja viisas julkinen intellektuelli.

Tunnustan: Sekin artikkeli jäi kirjoittamatta. Pitkään sanaparia pohdittuani tulin näet siihen tulokseen, että näin esitettynä yhtälö on mahdoton. Se olisi oikeastaan ollutkin koko artikkelin johtopäätös: Pitää jälleen kerran laskea rimaa. Tai oikeastaan vaihtaa lajia: tämän päivän tutkijuus – etenkin täydellinen tutkijuus – ei ole yksilö- vaan joukkueurheilua. Se on koko tiedeyhteisön yhteinen tehtävä.

Havainto on tietysti jokaiselle tutkimusta tekeväälle itsestään selvä: tuolla innovoi innostunut teoreetikko; tuolla ahertaa uuttera empiirikko; tuolla opastaa omistautunut opettaja; tuolla esiintyy innokas tiedon popularisoija ja niin edelleen. Vain yhteisönä toimien voimme vastata nelikentän asettamaan haasteeseen.

Välijohtopäätökseni siis onkin, että meidän on hylättävä ajatus täydellisestä tutkijuudesta yksilön tasolla. Paradoksaalista kuitenkin on, että tänä päivänä tutkijoille esitetään tätä täydellisen tutkijuuden vaatimusta ja nimenomaan yksilötasolla. Heiltä odotetaan, kenties jopa vaaditaan menestystä nelikentän kaikissa kulmissa.

En pidä tätä odotusta kohtuullisena. Päinvastoin, pidän sitä kohtuuttomana ja uskon sen sellittävän ihmisten kasvavaa tyytymättömyyttä ja orastavaa uupumusta yliopistoissa.

Mikä siis avuksi? Rohkenenkin jälleen kerran ehdottaa vastaukseksi, mitäs muutakaan, kuin riman laskemista. Täydellisen tutkijan sijaan meidän tulisi pyrkiä olemaan *tähdellisiä* tutkijoita. Uskon, että tässäkin meillä on tekemistä.

Mennään ensin perusteisiin: Suomen kielen perussanakirjan (Haarala ym. 2004) mukaan tähdellinen on ”tärkeä, tarpeellinen; merkille pantava, huomion arvoinen, merkittävä.”

Uskon, että tähdellisyyden saavuttaminen vaatii käytännössä riman kohottamista. Me näet tiedämme, että suuri osa tutkimuksesta jää huomiota vaille jopa tiedeyhteisön sisällä.² Osin tämä johtuu tutkimuksen määrän räjähdysmäisestä kasvusta: Volyymi on niin kova, ettei kukaan kykene enää edes kaikkeen olennaiseen tutustumaan. Osin tämä saattaa johtua myös tutkimuksen

laadusta: Volyymi on niin kova, että laatu tuppaa kärsimään. Olen itse tuskaillut tämän ilmiön kanssa suoltaessani tutkimusta hullun lailla pätevätykseni hyperkilpailullisessa maailmassa.

Oppialani kansainvälisen politiikan tutkimus kärsii kenties keskimääräistä enemmän tähdellisyyden puutteesta. Toisinaan on vaikea välttyä vaikutelmalta, että oppialan katse on kääntynyt tiukasti sisäänpäin. Tuntuu kuin kokonaisen tutkimusyhteisön parhaat energiat menisivät oppialan sisäisten ja pitkälti vain sille itselleen relevanttien kiistojen keskinäiseen vatvomiseen.

Tämä havainto ei ole uusi. Jo opettajani professori Harto Hakovirta kiinnitti omassa virkaanastujaisluennossaan lähes neljännesvuosisata sitten asiaan huomiota (Hakovirta 1996, 173)³ Palattuani yliopistolle ja luettuani nyt kesällä tuorein silmin alan lehtiä vahvistan tämän havainnon.

Tätä kritiikkiä ei pidä käsittää väärin: Viestini ei ole, että kansainvälinen politiikka on epäonnistunut tieteenalana. Päinvastoin, se on ajan mittaan tuottanut runsaan määrän tärkeää tietoa, käsitteitä ja teoreettisia viitekehyksiä valtioiden ja laajemmin ihmisten välisestä valtiorajat ylittävistä vuorovaikutuksesta ja sen ongelmista, vakavista häiriötilanteista ja niiden ratkaisuedellytyksistä.

Jokaisella tieteenalalla on myös omat sisäiset teoreettiset tai tietoteoreettiset debattinsa ja niiden asettaminen on tieteen itsensä tehtävä. Tieteen vapaus on ensiarvoisen tärkeä arvo ja toimintaperiaate (tuoreen avauksen ja vahvan puolustuksen teemaan toimittavat esimerkiksi Kivistö ja Pihlström 2018). On tiedeyhteisön oma asia määrittää olennaiset tutkimuskysymykset, teoreettiset näkökulmat ja metodit sekä keskenään kilvoitellen punnita näin tuotetun tiedon arvo. Mutta samalla tiedeyhteisön tulee tämä vapaus ansaita hengittämällä ulospäin maailman suuntaan ja sen tahtiin. Käytännössä tämä tarkoittaa relevanttien kysymysten, suurten taikka pienten, kysymistä ja niihin vastausten ja/tai kriittisten näkökulmien hakemista. Nähdäkseni nämä ovat myös tamperelaisen kansainvälisen politiikan tutkimuksen perinteisiä ydinpiirteitä. Rohkaisevaa myös on, että nyt nousevassa kansainvälisen politiikan tutkijoiden polvessa tuntuu olevan yllin kyllin taipumusta tähdellisyyteen.

KANSAINVÄLISEN POLITIIKAN TUTKIMUKSEN JA KÄYTÄNNÖN KOHTAANTO-ONGELMASTA SEKÄ SUJUVIEN SARANOIDEN TARPEESTA

Tunnettu tosiasia on, että kansainvälisen politiikan tutkimuksella on vaikeuksia suodattua käytännön politiikkaan vaikuttavaksi toiminnaksi. Myös omat kokemukseni tutkimuksen ja politiikan teon rajapinnassa vahvistavat tämän.

Jo Leonardolle teorian ja käytännön suhde oli selvä:

”Ne, jotka ryhtyvät käytännön töihin ilman että perehtyvät ensin teoriaan ovat kuin merimiehiä, jotka vailla ruoria tai kompassia lähtevät vesille, tietämättä mitä reittiä heidän tulisi seurata. Käytännön tulisi aina rakentua oikealle teorialle [englanninkielinen käännös vuodelta 1796 viittaa tässä termiin *rational theory*], jota ilman on mahdotonta menestyä, on kyse sitten työn suunnittelusta tai muista sitä seuraavista toimista.” (da Vinci 1796, 36)

Leonardo kirjoitti tässä taulujen maalauksesta ja oikeanlaisen perspektiivin korvaamattomuudesta. Mutta uskon, että ilman liiallista käsitteellistä venyttämistä tämän ajatuksen on mahdollista matkustaa myös kansainvälisen politiikan maailmaan (käsitteellisestä matkustamisesta, ks. esim. Sartori 1970). Ilman pätevää teoriaa kansainvälisestä politiikasta on myös käytännön toimija vailla ruoria tai kompassia. On toki mahdollista löytää pätevä teoria intuition tai yrityksen ja erehdyksen kautta, mutta uskon, että tutkittuun tietoon nojaava ymmärrys on suureksi avuksi. Väittäisinpä jopa, että globaalilla tasolla eräiden poliittisten johtajien pätemättömät ”teoriat” sekä suoranainen harjaantumattomuus, jopa täydellinen tietämättömyys keskeisistä kysymyksistä selittää osaltaan aikamme turbulenttia luonnetta.

Kohtaanto-ongelma ei ole uusi eikä varsinaisesti kenenkään syytä. Kuten olen aiemmassa tuotannossani omalta osaltani esittänyt, eivät tiedon tuottamisen ja politiikan tekemisen sykli mitenkään luontevasti tai helposti kohtaa (Haukkala 2013). Olen itse päätenyt siihen, että tarvitaan sarana näiden maailmojen väliin. Ja ennen kuin koneoppivat algoritmit kehittyvät kylliksi, se sarana voi olla vain ihminen, joka kykenee kääntämään kansainvälisen politiikan tutkimuksen kieltä hallinnon ja politiikan tekemisen kieleksi ja – toivottavasti palattuaan akateemiseen maailmaan – myös toisinpäin.

Olenkin vakuuttunut, että hyvin toimiakseen saranan täytyy liikkua sujuvasti – ja mieluusti myös narisematta – molempiin suuntiin: tutkimuksesta hallintoon ja takaisin. Ja sitten uudelleen.

Pitää siis mennä ja tulla. Tämäkään havainto ei ole uusi. Suomessa alan ensimmäiselle oppituolin haltijalle Yrjö Ruudulle ominaista olivat teoreettisen pohdiskelun kaudet, jotka edelsivät ja seurasivat käytännön toimintaa ja poliittisia linjanvetoja (Soikkanen 1991, 9–10). Vastaavasti Henry Kissinger on todennut, että toiminta hallinnossa kuluttaa, sillä se ei mahdollista syvää reflektiota ja aitoa uuden analyttisen tiedon oppimista.⁴ Ajan mittaan veden pinta tutkijan kaivos-alkaa vääjäämättä laskea ja täydennystä siihen voi saada vain oman akateemisen tutkimuksen ja rauhallisen reflektion myötä. Voit olla edelleen tehokas virkamies, mutta se lisäarvo, jonka nimenomaan akateeminen asiantuntijuus voi tuoda, on hallinnossa hupeneva luonnonvara.

Omat kokemukseni vahvistavat tämän havainnon. Ongelmana meillä Suomessa vain on, että perinne kahden maailman välillä liikkumisesta on ohut. Tutkija voi kyllä mennä, mutta usein jää sille tielleen. Toisinkin päin on kuljettu. Tampereen yliopiston ensimmäinen kansainvälisen politiikan professori Klaus Törnudd tuli ulkoministeriöstä ja muutaman kierroksen jälkeen sinne myös palasi. Osmo Apunen puolestaan tuli ulkoministeriöstä Tampereelle jäädäkseen. Keijo Korhosen jopa politiikan huipputasolle johtanut ura on tietysti vertaansa vailla, vaikka varsinaisen kansainvälisen politiikan tutkija hän ei ollutkaan. Yhteistä näille henkilöille on, että he kaikki kuuluvat jo aktiivitoiminnasta väistyneeseen tutkijapolveen.

Nykypäivänä reaktio tutkijakollegoiden puolelta saranaa kohtaan on ollut toisinaan ynseä ja palvelu hallinnossa on pahimmillaan haluttu nähdä jopa dismeriittinä. Mielenkiintoisesti hallinnon puolella en ole juurikaan törmännyt tähän asenteeseen, vaan siellä ollaan nähty selvästi se lisäarvo, jonka akateeminen asiantuntemus voi heidän toiminnalleen parhaimmillaan tuoda. Oma toiveeni on, että olen toiminnallani kyennyt kaventamaan tutkimuksen ja käytännön välistä kuilua ja että esimerkkini rohkaisee muita seuraamaan perässä. Suomi ja maailma tarvitsevat lisää sujuvia saranoita.

LOPUKSI

Olen tässä koettanut olla illuusioton, mutta samalla luoda toivoa herättäviä näköaloja tulevaisuudelle. Jäljellä on enää viimeinen formatiivinen kokemus ja loppusanat. Palaan lopuksi 1990-luvulle ja Turkuun, jossa tuolloin kansainvälisen politiikan tenttivaatimuksissa oli James N. Rosenau'n kirja *Turbulence in World Politics* vuodelta 1990 (Rosenau 1990). Voin lohduttaa nykypiskelijoita toteamalla, että on sitä ennenkin kamalalta tuntuvia kirjoja tentitty. Tukuittain erilaisia toimijoita, analyysin tasoja, prosesseja, käsitteitä jne. jne. vilissyt kirja jätti jälkeensä lähinnä uupuneen mielen. Mutta samalla kirja kenties ensimmäisenä vangitsi joukon ilmiöitä, jotka ovat johtaneet tämän päivän kansainväliseen todellisuuteen ja joiden voima ja vaikutus jatkossa vain kasvavat.

Näin jälkikäteen ajatellen turbulenssi ei itse asiassa ole kovin huono sana kuvaamaan aikaamme. Tämän turbulenssin käsitteellinen ja empiirinen haltuun ottaminen kansainvälisellä tasolla on oppiaineeni tehtävä. Uskonkin, että juuri kasvavasta turbulenssista johtuen on myös kansainvälisen politiikan tutkimuksen ja opetuksen merkitys nousussa. Käynnissä olevat taloudellisen ja ajan mittaan myös sotilaallisen vallan siirtymät ovat jo nyt tehneet oppialan ytimeen kuuluvista sodan ja rauhan, sekä anarkisen järjestelmän rakentumisen ja järjestäytymisen kysymyksistä ajankohtaisia. Lisäksi jatkuva ja kiihtyvä teknologinen muutos haastaa totuttua valtiokeskeistä ja ajan mittaan jopa ihmiskeskeistä tiedekäsitystämme. Joudumme kehittämään tukun uusia, fragmentoituvan ja samalla uusin tavoin verkostoituvan maailman vangitsemiseen tähtäviä teoreettisia työkaluja. Joudumme pian myös pohtimaan, mitä alati autonomisemmat algoritmien ja muiden itseoppivien keinoälypohjaisten sovellutusten väliset, jopa sekunnin murto-osissa laskettavat kansainväliset interaktiot tarkoittavat ja mitä ajatus hallinnasta (*governance*) vaatii tällaisessa maailmassa.

Suositukseni siis onkin, että kaikesta edellä sanotusta huolimatta, tai oikeastaan paremmin nimenomaan siitä johtaen, meidän tulee alati kohottaa rimaa. Pitää tehdä teoreettisesti ja tietoteoreettisesti pätevää ja empiirisesti kunnianhimoista tutkimusta aikamme suurista, mutta myös pienistä kysymyksistä. Pitää välittää uusille polville oppialan uusin, mutta myös sen aiemmin kansainvälisestä politiikasta synnyttämä tieto. Pitää jalostaa tämä ymmärrys ihmisiä rakentavaan toimintaan valtauttaviksi näkökulmiksi ja välineiksi. Ja pitää jatkaa faktapohjaisen ja eettisesti korkeatasoisen julkisen keskustelun käymistä. Tämä kaikki ei kuitenkaan voi olla yksittäisen tutkijan tehtävä: Se on yksinkertaisesti liikaa vaadittu. Täydellinen tutkijuus voi toteutua ainoastaan tähdellisen tutkijayhteisön toimesta.

VIITTEET

1. Tämä kirjoitus perustuu 5.9.2018 Tampereen yliopistossa pidettyyn ja samoin otsikoituun juhlaluento. Kirjoitus on lisättyjä väliotsikoita, lähteitä sekä muutamia poistettuja, puheelle ominaisia elementtejä lukuun ottamatta identtinen pidetyn luennon kanssa.
2. Hätkähdyttävää dataa tästä huomion rapautumisesta (*attention decay*) kutsutusta ilmiöstä löytyy esimerkiksi Della Briotta Parolo ym. (2015). Ks. myös Kivinen ja Hedman (2015), jotka pohtivat ja

- ongelmallistavat pelkkien bibliometrinen indikaattorien käyttöä tieteen tason arvioimisessa.
3. Hän myös toisti kritiikkinsä kenties vieläkin purevammassa, vaikkakin epäsuoremmassa muodossa alan perusoppikirjassaan (Hakovirta 2012, 13).
 4. Kenties varhaisin lähde, jossa hän esittää tämän ajatuksen on Kissinger (1959).

LÄHTEET

- Della Briotta Parolo, Pietro ym. 2015. Attention decay in science. *Journal of Informetrics*, 9:4, 734–745.
- Haarala, Risto, ym. 2004. *Suomen kielen perussanakirja*, 2. painos. Helsinki: Edita ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Hakovirta, Harto. 1996. Valtio-opin ja kansainvälisen politiikan teorian tehtävä monimutkaistuvassa maailmassa. *Politiikka*, 38:3, 171–175.
- Hakovirta, Harto. 2012. *Maailmanpolitiikka. Teoria ja todellisuus*, 2. painos. Tampere: Kustannus 54.
- Haukkala, Hiski. Timing is everything: The Time, Space, and Strategies for Scholarly Analysis in the Making of Foreign Policy. *International Studies Perspectives*, 14:2, 221–233.
- Kivinen, Osmo ja Hedman, Juha. 2015. Näkökulmia Suomen tieteen kansainväliseen tasoon. *Yhteiskuntapolitiikka*, 80:1, 64–71.
- Kivistö, Sari ja Pihlström, Sami. 2018. *Sivistyksen puolustus. Miksi akateemista elämää tarvitaan?* Helsinki: Gaudeamus.
- Kissinger, Henry A. 1959. The Policymaker and the Intellectual. *The Reporter*, March 5, 1959.
- Rosenau, James N. 1990. *Turbulence in World Politics. A Theory of Change and Continuity*. Princeton: Princeton University Press.
- Sartori, Giovanni. 1970. Concept Misformation in Comparative Politics. *American Political Science Review*, 64:4, 1033–1053.
- Soikkanen, Timo. 1991. *Yrjö Ruutu. Näkijä ja tekijä*. Helsinki: WSOY.
- da Vinci, Leonardo. 1796. *A Treatise on Painting*. London: I. and J. Taylor, saatavilla https://ia801409.us.archive.org/28/items/treatisepainting00leon/treatisepainting00leon_bw.pdf.
- White, Michael. 2000. *Leonardo. The First Scientist*. London: Abacus.

KIRJOITTAJATIEDOT

HISKI HAUKKALA

VTT, professori

Johtamisen ja talouden tiedekunta, Poliitiikan tutkimus

Tampereen yliopisto

hiski.haukkala@tuni.fi